

Grave.

Den 13^{den} Augustus 1897 bezocht ik deze gemeente; ik reed van Cuyt over Beers, Gasfel, Escharen en Telp naar Grave, en van daar naar Bijnregeu. -

Op de grens van Telp en Grave stond de burgemeester mij op te wachten; ik nam hem in mijn rijtuig. -

Voor het gemeentehuis werd ik de dd. schutterij opge-
steld; de trompetters bliezen eene fanfare; de schutters
presenteerden het geweer, terwijl ik uit het rijtuig stapte.
Op de markt, voor het gemeentehuis, stond bovendien
eene harmonie, die hare schoonste wijzen niet schoon ten
beste gaf. -

Op het Raadhuis vond ik de twee wethouders, die
doorden burgemeester aan mij werden voorgesteld; ik
doorliep met het dagelijksch bestuur de begroting en het
verslag der gemeente. - Tervolgens gaf ik audiëntie
aan de leden van den Raad, aan de geestelijkheid,
aan het college van Regenten der Armen- en Weezen-
fondsen, aan den commandant en de officieren der schut-
terij, aan het hoofd der school, van der Geld, den schoon-
vond^{er} den wethouder van Heeren, - aan diens antago-
nist, den onderwijzer Lovendaal, aan alle rijksamb-
tenaren te Grave en aan eenige armen, die ondersteu-
ning vroegen.

De vraag, hoe het meer uitgebreid lager onderwijs in-
te richten, houdt de gemoederen te Grave verdeeld;
de onderwijzers van der Geld en Lovendaal staan lijn-
recht tegenover elkander, en hebben ieder eene partij ach-
ter zich; Wethouder van Heeren is de schoonvader
van den onderwijzer van der Geld; de school in quaes-
tie kost aan de gemeente ± f 3000.-'s jaars, en telt 17 leerlin-
gen.

Aan den ontvanger Kalker vroeg ik, of zijne kas nu in
orde was. -

Na de audiëntie inspecteerde ik de coewacht der schutterij,
bedankte ik de harmonie, en ging ik ten slotte met B. en W.
de stad zien; in de eerste plaats de oude poort, welke op
rijkskosten geversteurd wordt; van buiten is die poort
klaar, van binnen nog niet. - Tervolgens nam ik met hen
de

Grave.

de sluis inoogenschouw, door welke de Raam haar water in de Aaas moet loopen. — En ten slotte ging ik naar de vrouwenafdeling van het blindeninstituut, dat door de provinciale jaarlijks gesubsidieerd wordt. — Een gedeelte der jongens met hun harmonie corps waren tevens aanwezig onder leiding van hunne broeders. —

Een blinde jongen en een blind meisje moesten voor mij een welkomstgroet opzeggen; vervolgens zongen de meisjes, door eene blinde op de piano geaccompagneerd, mij het welkom toe. Daarna nam ik alles wat er te zien was in oogenschouw, vooreerst de wijze, waarop de blinden leeren lezen en schrijven; vervolgens de het handwerk dat zij leeren (borstel maken).

Ik had mijn rijtuig aan de pont laten komen, en reed daarvree naar Nijmegen. —

Grave heeft door het veelvuldig van het garnizoen, en door het verplaatsen van eene margarinefabriek veel verloren; het schijnt, dat het den moeilijksten tijd gehad heeft, en dat het nu weder langzaam begint vooruit te gaan. — Het is een voordeel voor de gemeente, dat het Rijk bezig is een gesticht voor 10 onrustige krankzinnigen te bouwen.

De burgemeester van Grave had mij een lunch aangeboden; ik bedankte voor die uitnodiging.

Zooowel de administratie vanden ontvanger als die van den secretaris maakte den indruk van oprecht streven naar deugdelijkheid. — Het bevolkingsregister was niet geheel in orde; met recht kan de tegenwoordige administratie dat aan de vroegere wijzen; — de inhuurlijstingen waren nog niet herzien; — er ontbrak een register van aangefallen en beschikkingen volgens de hinderwet.

Den 28 April 1902 kwam ik weer in de gemeente. Op het raadhuis vond ik den burgemeester, met de wethouders Driessen en natavis Stael. De laatste is nog niet lang in functie; hij is de opvolger van wijlen den heer Walter. —

Ik moest vele klachten aanhooren over den voortdurenden achteruitgang van de gemeente, vooral, door dat de gemeente geen spate of beam heeft. Jaarlijks neemt het ziektetal af.

Grave.

In Augustus wordt een gedeelte van de febricrijschool opgeheven, nl. de afdeling voor de ziende jongens; de blinden blijven te Grave, maar met dat al geldt er meer een 80 de lokaal uit, en daarmede de kleine bedieners voor schoenmaker, leermaker enz. — Het getal geboorten verminderd voortdurend: ze trekken weg of ze sterven; daarvoor komen Ghilbuijtes en dergelyk vult in de plaats, voornamelijk aangestroomd door de goedloope woninghuur: voor acht sterven beduidt men in Grave eene woning.

De welderachter de loper heeft 365 tractement; ik bepleite voor hem tractementsverhoging.

In Nake de gemeentelijke gasfabriek bepleite ik de afdeling van een algemeen deskundige voor alle gemeenten. Wel bevoegden speelt nu directeur; te Nake hoe maakt de fabriek goede zaken. —

Een briefje is aan het Rijk gevergd om de benzeïne kareem te mogen slopen, om op die wijze welk te kunnen verschaffen; men had daarop nog geen antwoord ontvangen.

Ik had eene zeer drukke audientie: vooreerst de Raad der gemeente; daarna het College van regenten over de aangenomen fondsen; het Beduur van de Blindengestichten, hetwelk dringend te een bezoek uitnodigde; de gemeente ontvanger Walter; de directeur van het postkantoor van Munselweerd; de rijksontvanger Meyneke, die zich beklagde, dat de verval, ginsp voorschrijven voor de paardenbelasting niet streng genoeg waren; als men iemand aanroef om binnen drie dagen te komen betalen en hij komt eruit na 9 maanden, dan kan men hem niets doen; bij het Rijk is dat anders; daar krijgt de onbetaling van betalen kosten. — Dr. Vos, de geneesheer directeur van het Rijk's krankzinnigengesticht; Sanders de kapitein commandant der schutterij, die eene zijwiel fabriek heeft opgericht te Grave; van den Ijeld, hoofd der school, directeur van de Rijk's normaalschool te Grave, alwaar 25 leerlingen zijn, van welke dit jaar Naam heb onderricht versommend chelmen. — Houkndaal, directeur van de leerschool met 60 leerlingen; hij zag zijne inrichting gaarne uitgebreid tot eene ambachtschool. — Walter, zoon van het vroegere Statenlid, eigenaar van de Rijk's fabriek;

Grave.

In plaats van zijn vader werkte zijn broeder ~~rentmeester~~ (een fabrikant van geperste appelsijn te Nijmegen) rentmeester van Tongelare onder Gysel, voor den heer de la Paesfiere de Thiermes, à Combrice (p. ar. hem, Vlaingant). —

Van Gement vroeg een vergunning voor schoolelijk optreden. Na de audientie ging ik met B. en W. naar de jongensafdeling van het blindeninstituut, alwaar ik een admpriest van een blinden jongen mant aanhaan, daarna wat me, zich van het eigen fanfarecorps mooi mant vinden; en ver, volgens wat rond te loopen en naar het manden maken en bordel maken te kijken. — Pastoor sprongers, de vroegere kapelaan van de Vreieskerk te 's Hards, leidde mij mede rond; hij staat aan het hoofd van alles.

Den 14 maart 1905 kwam ik weer in Grave; ik bezocht denzelfden dag Escharen en Gysel. Ik reed er van uit Cuyt huren, en reed later weer naar Cuyt terug.

Ik verleende audientie aan vier leden van den gemmen. kerad, onder wie de concierge van het Kraanruimigen gesticht, den heer van Zandhof! — Een zekere v. d. Elst vroeg mijne hulpbetoon, ten einde te verkrijgen, dat zijn achtjarige zoon op school zou worden geplaatst; de meester wilde dat kind niet hebben, omdat hij idioot was, iets wat v. d. Elst ont. kende. Nieuwmeester Friesen wist er ook geen raad mede.

Welhouder staal is overleden, en nog niet vervangen. Nieuwmeester Friesen was uit den zledag overgenomen om mij te ontvangen.

Ik gaf mij den volgenden staat ontrent de repartitie van de ambtelingskosten van de Klaam, vastgesteld op een op 25 augustus 1900 te still gehouden verspreiding:

Escharen	met 1970 fl. x.	11%	
Gysel	690	7	
Beers	590	7	
Elaps	1480	11	
Meugen	2880	10	
Wanroy	2700	10	
Zeland	3120	15	
Still	4000	18	
Grave	140	6	
Oploo	2880	5	100%

Grave.

Na den brand in het op het raadhuis gebouwen archief heeft Mr. Bandoorn alles medegenomen. Men stelde f 500 te zijner beschikking voor eventueel herstellingkosten; er is nog niets terug.

Op de leekenschool, waar voor het onderwijs geen schoolgeld gevraagd wordt, gaan 30 leerlingen. Er wordt met bijzonder veel ahimo de 4 jarige cursus gevolgd, vooral door de leerlingen van buiten de gemeente (Beers, Gysel en Escharen).

Men W. sterke aangeraden een uitgewerkten staat van de gemeente eigendommen daar te leggen, waarin alle zaken betrekkelijk cultuur, exploitatie enz. uitdrukking gevonden worden.

Er zijn geen kerkelijke begraafplaatsen; het gemeentel. hof (op den weg naar Escharen) is van de gemeente; een afdeeling is voor de Katholieken, een voor de Protestanten en een voor de Israëlieten; de gemeente verdient daaraan f 600 of f 700 per jaar.

De kille is met de geneeskundige armenpraktijk belast; hij geniet daarvoor f 200 van het gasthuis en f 200 van de gemeente. Apotheker de schoep levert de medicijnen aan de armen, en declareert daarvoor aan het gasthuis.

Zijffrouwe stroomhuis is wed. vrouw van Escharen Gysel, Velp, Veele en Grave. Zij heeft een salaris van f 150 van het Rijk, en van f 200 van Grave. — Grave ontvangt daaraan van de Provincie f 75 en van Escharen f 48.

De gasfabriek blijft goede zaken maken, vooral door het Rijk Kraanruimigen gesticht, dat jaarlijks voor f 400 gas betaalt. De burgemeester, die nog altijd voor directeur speelt, meende, dat er bijmiddeld jaarlijks f 1200 verdiend werd.

Op de openbare school gaan slechts 10 kinderen; verder gaan alle kinderen naar de scholen van de zusters en de frateres. Zouwel het openbare als het byzondere onderwijs schijnt opperdecht te zijn. Het schoolhoofd v. d. Geldt wordt met de duur betaald; hij is een knappe man, maar een onge. schikt onderwijzer.

Den 5 April 1909 kwam ik weer in Grave; ik was twee in Velp geweest; ging later nog naar Veele, en keerde ten slotte via Karschstein naar den Basch terug.

Ik verleende audientie aan hal van intruschen, aan twee

Grave.

gemeenteraadsliden, aan den secretaris, aan den ontvanger, aan een volontair ter secretarie, aan twee leden van de gezondheids commissie, aan den directeur der tekenschool, aan den gemeenteliche archief, en aan een ouderling gemeenteboede (59 jr); de 2de leden hadden niets bysonders te vertellen; en aan Sanders, redacteur uitgever, oud kapitein der det. schutterij, die gaarne een tram wil hebben, en meent, doch daarvoor in 't Belofte wel geld te vinden zal zijn.

B. en W. deelden mij mede, dat zij in den afgelopen winter geen werkverschaffing hadden door de 2 onrijpe kasernen te laten afbreken, omdat ze nog veel onbruikbare steen hadden staan, ze hoorden van Hill en Steek ^{beide} grond, en lieken dat bij wijze van werkverschaffing bewerken; die grond ligt op een uur afstand van Grave.

De gasfabriek blijft goed gaen; onder oppertoezicht van den burgemeester is de gemeente architect Crescoeur de directeur; in maatschappelijke gevallen neemt men advies bij den directeur te Nijmegen. In 1908 maakte men een huurstelling van f 2300. — Ik ging met B. en W. even de heide inrichting bekijken; het is een oude inschikking, waaraan nog al wat kosten zullen moeten gemaakt worden.

Op de tekenschool krijgen 37 jongens les; de helft is van buiten Grave; vooral die buitelerlingen komen trouw. Cursus duurt vijf jaren; zes lessen per week, en de buitelerlingen zijn de lessen thuis van 6-8 avonds (vroeger van 4-9). Om te worden toegelaten lezgen de kinderen een gematigde examen af, om te bewijzen, dat zij de theoretische lessen zullen kunnen volgen; de meeste leerling zal ± 20 jr oud zijn.

Het archief, dat na den brand in 1902 door Bondam mee werd genomen naar het Rijks depot te 's Bosch is nog niet weer terug.

Er is nog altijd geen register aangelegd omtrent de exploitatie der gemeentelijke bezittingen.

De openbare school, hoofd v. d. Geldt, schaarsam van den wethouder van Zwaren, wordt thans bezocht door 5 leerlingen.

De Rijks normaalschool, hoofd v. d. Geldt, leveren niet veel resultaat; als de jongens een pr jaar de lessen overvolgd hebben, gaen ze gewoonlyc over naar een andere normaalschool, bijv.

Grave.

naar de Rijks normaalschool te Nijmegen, of naar die van de Driepale te 's Bosch.

Er is nog steeds veel wrijving in de gemeente; dat blijft ook bij de raadsverkiezingen; hoofdoorzaak van die wrijving is het bestaan van twee harmoniën, die ieder een partij ouder zich hebben.

Den 10 April 1913 bezocht ik Grave en Velp.

Op het Raadhuis te Grave vond ik als wethouder den heer Meulder, een gepensionneerd luitenant kolonel, protestant. De man werd bij candidaatstelling tot lid van den Raad gekozen, en in de eerst daarop volgende raadsvergadering tot wethouder. Naar ik van Verdijk vernam, komt hij dagelijks op het Raadhuis; alvorens heen te gaan, gaat hij den secretaris controleren, en vraagt deren, het werk te laten zien, dat hij dien ochtend gemaakt heeft.

Er wordt in Grave nog al getrouwd, en daardoor ook nog al geboemd; de bouwverordening wordt streng gehandhaafd. Naar de gezondheids Commissie door Schoonderbeek, provincie opzichter, en van Weersen, burgemeester van ~~Boersum~~ Haps.

Veel partijchap; hevige strijd bij verkiezingen; herbergiers zijn daarvan dikwijls de oorzaak.

Van aansluiting aan stoomtram naar en Waal zal wel niet veel komen; G. St. Gelderland willen vooral Balsepoel helpen, en stellen daarom hooge eischen aan richting tram; en aan water vrij maken traambalen; in plaats van te vergemmen langs bestaande wegen de tram te bouwen.

Voor den aant. winter hopen B. en W. klaar te zijn met een zieken barak voor lijders aan besmettelijke ziekten.

Nog geen beschrijving van exploitatie der gemeentelijke bezittingen; burgemeester erkende zijn fout, en zal er nu meer bijlet voor zorgen.

Gemeente is niet gerioleerd; het straatruil wordt dagelijks van gemeentewijk opgehaald; het heeft heel geen waarde.

Gasfabriek werkt opgestuif; burgemeester speelt directeur, meent in 1912 wel f 3000. — kuiver overdiens te hebben; de straatverlichting zal ± f 1000. — kosten; 44 lampen, waarvan ± 25 dek gehelen nacht doorbranden. —

Onderwijs aan de openbare school is slecht; een

Graue.

onderwijzen (van der Ijld) voor 8 leerlingen in zes klassen; van die leerlingen zijn er nog een pr., die bij de fra. leers werden weg geshuurd, omdat zij minder goede elementen in de klasse waren.

Het tekenonderwijs blijft goed gaan; een goede 30 leerlingen; de beste leerlingen konden naar buiten Lyraue; cursus 4 jaren; schoolgeld wordt niet gegeven.

ten cursus voor landbouwonderwijs is in de maak.

De Fransche Bakers hebben een goede drukkerij; zij bezorgen allerlei uitgaven voor de misjes; zij in 5 talen.

De achteruitgang van Lyraue is thans gelukkig tot staan gekomen; het gaat thans weer vooruit.

De Kraam Commissie werkt daar maar goed.

Het verbrand archief is nog altijd in den Bosch.

Het werk ter secretarie is niet bijzonder; de secretaris heeft geen hulp; kan het werk het best niet af.

Nu er een groot vijftal krankzinnigen gesticht in Wamsel komt, vrees men, dat Lyraue het vijftal krankzinnigen gesticht zal verliezen; dat zou een ware ramp voor de gemeente zijn.

De bankje kaserna is thans gesloopt; jammer voor de gemeente; het gaf veel werk, terwijl gemeente er veel geld aan verdiende; in sommige jaren wel f 3500. — Op het terrein, waar kaserna stond, wil men thans woningen gaan bouwen; men heeft op aan het Rijk gevraagd en de beschikking over te mogen hebben.

De vereeniging brengh de gemeenteraad nog erg in beweging; B. en W. klagen erg over den eigendaar van het veek, van Klaaren; deze laatste wordt door de Raads leden van Oppemaay (notaris) en de Schaep (apotheker) zeer in bescherming genomen. — Van Oppemaay en Schaep gelden als de oppositie in den Lyraafschen gemeenteraad.

Den 9^{den} Augustus 1918 bezocht ik van uit Lyraue de gemeenten Lyraue en Escharen.

Als naar gewoonte had ik weer een ongewoon lange audientie; niet minder dan 16 menschen moest ik ontkomen.

Graue.

gen! Het overgrootste deel kwam met klachten, veelal tegen Bergemeester of secretaris, door wie men niet geholpen werd. De menschen klaagden, dat zij niet geholpen werden, dat zij werden uitgebuldert, enz. enz. Ik ben er van overtuigd, dat de grondtoon van die klachten reden van bestaan heeft.

Bergemeester Friesen is oud, en niet naar „bij“. Vriendelijk is hij niet; hij heeft veel last van armen, die met allerlei klachten komen; „sociaal“ voelt hij niet; hij steurt dan de menschen met een norsch woord weg. — Op de administratie van Lyraue vielen sinds jaren zeer gegronde op en aanmerkingen; of Bodestaff, het niet kent, dan wel of het hem niet kan schelen weet ik niet; maar ook hij houdt zich de menschen zo veel mogelijk van het lijf. — Daar staat tegen over, dat de administratie ter secretarie nu goed in orde was, dank zij de hulp van Hendriks, den beluwaren oud-secretaris van Besoyen. Hendriks koest zich en zijn vrouw een plaats in een van de vele Lyraafsche gestichten, en komt dagelijks ter secretarie werken. —

Lyraue wordt door partijen chappen verscheurd; in den Raad weet Friesen geene goede leiding te geven; hij is zelf niet voldoende op de hoogte van wat behandeld wordt; de Raadsvergaderingen zijn niet wat zij moeten zijn; de twisten tusphen de Raadsleden worden in de gemeente bespoken de ingezekken voortgezet. —

Daarbij komt, dat de gemeente voortdurend achteruit blijft gaan; de kosten van de distributie der levensmiddelen (in 1914 f 5000) de beloften op de exploitatie van de gasfabriek (in 1914 f 5000) ~~bestaan~~ zijn oorzaak van een ongunstige ontwikkeling van de gemeentelijke finantiën. —

De beschrijving der exploitatie van de gemeentelijke bezittingen beantwoordt niet aan het doel. —

Het in 1902 verbrande archief is nog niet in Lyraue terug; Friesen heeft maar liever, dat het in den Bosch blijft; hij heeft geen plaats om het op te stellen. —

Gasfabriek staat thans onder administratie van een Raads Commissie; men heeft voortdurend te kampen met gebrek aan steenkool; de finantiële resultaten zijn slecht.

Grave.

De Kanters is leider van de gemeentelijke distributie; hij doet dat kosteloos, alleen om zich bereidenselijk te maken. Men zou zoo gaarne de locaalspoorwagplannen van Voorhoeven zien slagen; aan Grave werd een bijdrage gevraagd van f100.000; er is geen mogelijkheid om dat geld te vinden.

Den 16 Juni 1922 bezocht ik van uit den Bosch de gemeenten Grave, Velp en Reek. Grave blijft wat het is; het gaat erder achteruit dan vooruit.

Er zijn tal van oude krabwoningen, die, zoodra er een ledig komt, direct weer verhuurd worden, meestal aan menschen van buiten; steeds van de aller geringste soort. Men zou die watten zoo gaarne onbewoonbaar verklaren en opruimen; maar dan zou men moeten beginnen, met behoorlijke woningen te bouwen, en daarvoor heeft men geen geld. In de laatste jaren werd er een nieuwe woning gebouwd met Rijks premie; verder niets.

Wij de laatste Raadsverkiezing vielen 4 raadsleden, waaronder de beide wethouders. In den tegenwoordigen Raad merkt men niets van participatie; in de gemeente waarden ze niet erg. Gemeente werd geëlectrificeerd; dat kostte f45000; daarnaast blijft de oude gasfabriek bestaan; ik vrees, dat beide bedrijven een kleine geld ziele kosten.

In den distributietijd kocht men, om de steenkolen na te wegen, voor f2000 een weegmachine; het ding werd nooit gebruikt; thans weer verkocht voor f1275. —

In verband met de blaaskalanisatie komt er dood onder Grave een steun in de blaas; daar komt een brug bij. — Dat dreigt een ramp voor Grave te worden, want daar komen zij, die te Grave de blaas willen fassen, niet meer door de gemeente. Administratie ter secretarie laat veel te wenen.

Grave

sehen over, de rekening 1919 is nog niet goedgekeurd; de bevestiging 1922 is juist naar den Bosch gezonden; de rekening 1920 is daar nog niet ontvangen. Ik moet het van de hand doen met het gemeente verslag 1920. — Over een en ander W. en W. ernstig onderhouden; als de secretaris het werk niet meer aan kan, dan moeten zij maatregelen nemen, om daarin verbetering te brengen; zó kan het niet blijven daar gaan. Gelukkig, dat Hendriks, de oud. secretaris van Besoijen, nog op de secretarie komt helpen; anders was het nog veel erger.

Het Rijks krankzinnigen gesticht zit vol; bovendien worden een derbijbal rustig patiënten verpleegd benevens van particulieren, tegen f1.25 daags. deze patiënten worden van 9-12 en van 2-5 in het gesticht bezig gehouden.

Nietvegenstand de brandweer vrij goed in orde. Het brandde de heele stichting van al ~~Franken~~ ~~van~~ ~~Damianus~~ stichting ~~en~~ ~~af~~; en maand vóór den brand was er juist buiten langs het gebouw een brandtrap aangebracht; daar langs redden zich 6 jongens in nachtgewaad het leven; ze zouden anders zeker roepelijk verbrand zijn. De Babers trekken meer dan 2 ton uit de brandverzekering; ze gaan zich thans in St. Oedenrode vestigen; ik vraag kan den ze niet genoeg bouwterrein krijgen. — Naar het schijnt, wilde de Pastoor ^{een stuk grond} ~~aan~~ ~~het~~ ~~terrein~~ hebben, om de inrichting van de fraters te kunnen uitbreiden.

De instituten voor blinde jongens en meisjes zien er goed uit en worden goed onderhouden; het is vol. Het is geen oude rommel.

Op het moment geen werkloosheid; aan het voor bereidend werk worden steun in de blaas worden bij voorkeur menschen uit Grave gebruikt; waar hoopig nog slechts een 25 man.

De Fransche Babers verkochten hun terrein aan den Boerenbond voor pakhuys; bovendien komt daar een groote maaldery ten dienste van de menschen van af

Grave

Kavenstein tot voorbij Cuyk.

De wagen dienst naar station Kavenstein is opgeheven;
maar er loopen thans twee concurrerende diensten naar
Nijmegen!

De lagere onderwijs wet 1920 kost jaarlijks f 4.000.000;
beveenden is nog een school geverraagd van f. 40.000.000.

Grave